

Розділ 3

ДЕТЕРМІНАНТИ, ЯКІ ВИЗНАЧАЮТЬ ЕФЕКТИВНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ: ЗОВНІШНІЙ ВИМІР

Зростання деструктивного інформаційно-психологічного впливу зовнішніми акторами на публічний простір країни-об'єкта, залучення інших, на додаток до традиційних, суб'єктів міжнародних відносин, актуалізують і потребу диверсифікації владою якомога повною мірою протидії цим викликам. При цьому слід брати до уваги, що суб'єктності набувають нетрадиційні формування, різноманітні за організацією або формою.

Зокрема, це можуть бути політичні партії чи рухи або законодавчі фракції, неурядові організації, дослідницькі фонди, науково-консультативні центри, релігійні і донорські організації, фізичні особи з числа провідних науковців, колишніх високопосадовців, представників національних, політичних або мистецьких еліт. У сукупності, розширення суб'єктної бази, а також факторів й чинників впливу, зумовляють змінюваність і парадигми міжнародних відносин.

Еволюція світоглядно-філософських аспектів у порівнянні з нівелюванням загальних людських цінностей, поступово поглиблює розлам на осі когнітивного сприйняття наукових категорій «права–дезінформація–постправа» на тлі науково-технологічного розвитку. Складність такого розгортання суспільної сфери разом із соціоекономічною екосистемою зумовлює необхідність узгодження в державному управлінні, як керуючої системи, загальноцивілізаційних параметрів. А саме, врахування національної особливості й соціально-економічних, культурних, політичних та інших чинників. З огляду на це, значно актуалізується проблематика категорії цінностей у практичній площині, прийнятті державою ефективних управлінських рішень.

3.1 Фактор перспективи країни в умовах світового гібридного протистояння

Авторським колективом монографії «Світова гібридна війна: український фронт» була сформована думка щодо принципового значення фактора перспективи країни для розуміння гібридної війни. Посилаючись на історію, дослідники показали три перспективи розгортання подій в залежності від ролі сторін конфлікту, це: агресор, об'єкт гібридного нападу, спостерігач [92]. Можна погодитися з таким висновком — врахування перспективи країни є вкрай важливим при формулюванні і реалізації країною-об'єктом нападу скорегованої державної політики для врівноваження та досягнення стабільного й захищеного стану системи державного управління, національної безпеки, сталого розвитку, інших компонентів державотворення.

Адже цінність протидії впливу зовні в захисті державного суверенітету, територіальної цілісності, оборони державних кордонів є безумовною, при збереженні спроможності держави відновлювати національні ресурси. У глобальному вимірі, одним із пріоритетів для країни-об'єкта є визначеність з позицією або політикою по відношенню до іншого учасника системи міжнародних відносин. Оскільки відкритим залишатиметься питання, чи підтримуватиме окремо взята країна постраждалу сторону у протидії проти джерела зовнішнього деструктивного інформаційно-психологічного впливу, чи ні, й якої інтенсивності і розміру ця допомога або гарантії надаватимуться.

Поряд з цим, інший важливий чинник для країни-об'єкта, це ідентифікувати країни або групу країн, які також стали цілями гібридного нападу з метою формулювання суголосного зовнішньополітичного курсу, колективних заходів з протидії, гармонізації геостратегічних сценаріїв за широкого спектру публічної політики. У налагодженні міжнародного військового співробітництва, не слід відкидати й низку серйозних викликів пов'язаних із правовими і бюрократичними бар'єрами, браком координації та кваліфікованих кадрів, які, на думку Г. Ситника, Т. Паламарчук і Г. Заворітньої, обмежують ефективність взаємодії, залишаються головними проблемами у сфері державного управління [98, с. 802].

Виходячи з основних характеристик методології державного управління, досягнення поставленої мети при вивченні того чи іншого явища передбачається орієнтуванням на типовий різновид, це — суб'єкт-об'єктна взаємодія. За Ю. Сурміним і П. Надолішнім, сутність цієї методології полягає у трьох аспектах — практиці, наукових дослідженнях, освіті. А її роль — у забезпеченні пізнавальної, практичної, навчальної діяльності [100, с. 7]. На погляд

Ю. Ковбасюка, це зумовлено «міждисциплінарним характером науки державного управління й наявністю в останньої специфічних властивостей об'єкта та предмета [53, с. 5]». Інтерпретація поняття «об'єкт» за В. Бакуменком і С. Кравченком, це: «будь-яке явище, процес або предмет, на який спрямована практична або пізнавальна діяльність людей [7, с. 7]».

При означених вище змінах світового гібридного устрою, такі перетворення зумовлюють пошук державою ефективних рішень й відображаються на методології дослідження. Тому важлива комплексна оцінка розгортання суспільного середовища, системи державного управління в напрямі реалізації множини інтересів в широкому діапазоні проявлення деструктивного тиску через інформаційно-психологічний вплив.

Одним із ключових чинників виступає, на наше переконання, фактор перспективи країни. Феномен, прояви якого в залежності від того, якою мірою публічною владою тієї чи іншої країни пізнається, оцінюється та інтерпретується вплив зовні. І, як через реагування владою на зовнішні виклики, відбувається процес позиціонування суб'єктності країни в координатах світової системи безпеки в парадигмі «країна-об'єкт (спостерігач / суб'єкт)» гібридного протистояння.

Щоб виявити відповідні ознаки такого перетворення в системі державного управління, варто звернутися за досвідом, зокрема до концептуальних підходів в контексті відповіді влади на сучасні виклики і загрози через призму побудови міжнародних відносин, реалізації зовнішньополітичного курсу, політики міждержавних інституцій (інститутів).

На наднаціональному рівні. У програмному документі Європейського Союзу «Стратегічний компас» серед загроз було класифіковано такі чинники, як: гальмування темпів сталого розвитку: уповільнення економічного розвитку; зростання економічного суперництва; конкуренція за ресурси разом із вичерпанням змісту міжнародної багатосторонньої системи; зміна клімату. Визначено, що для зміцнення регіонального механізму взаємодії, керівними для урядів країн-членів повинні стати принципи: *діяти, убезпечувати, інвестувати, співпрацювати з партнерами* [123, с. 92]. Програмою також передбачено інструментарій реалізації цих принципів, це: 1) оцінювання середовища; 2) комунікація у безпековій та оборонній сфері; 3) модернізація механізмів захисту населення; 4) зворотний зв'язок. Ключовими напрямками розвитку інвестиційного компонента повинні стати: збільшення витрат на оборонний сектор, пільговий режим для партнерських зв'язків; розробка і впровадження у виробництво технологій наступного покоління; прискорення технологічних інновацій для скорочення залежності від іноземних ноу-хау [там само]. Як оцінюється в експертних колах, ухвалення «Стратегічного

компасу» можна вважати значним прогресом європейського наддержавного інституту. Оскільки в Програмі, крім відповіді на безпекові загрози, також робиться акцент на оборонні інвестиції для досягнення стратегічної автономії Європейського Союзу [170].

Досвід окремих країн. Німеччина. Слідуючи регіональній стратегії, владою було прийнято нову доктрину під назвою «Міцність. Стійкість. Сталість. Інтегрована безпека для Німеччини». У якій три рівнозначні вектори модернізації системи державного управління з акцентом на національну безпеку, це розвиток: безпекового й оборонного комплексів; економічного потенціалу; громадського сектору. Що стосується громадського сектору — наголос робиться на забезпечення стійкості населення, вдосконалення мобілізаційної складової, розвиток *національної стратегічної культури* [179].

У зовнішньополітичному дискурсі ФРН сформовано підхід, авторства Центра безпеки та оборони афілійованого з Німецькою радою з міжнародних відносин, який представлений у Звіті «Запобігання наступній війні. Німеччина і НАТО змагаються в часом» [160]. Йдеться про те, що країні необхідно спільно з Північноатлантичним альянсом забезпечити збройним силам відповідні умови для стримування й, у разі потреби, протистояння військовій агресії росії. Чотири головні тези Звіту актуалізують: 1) спроможність стримувати і захищати; 2) термін *шість* років на підготовку до протидії загрози; 3) реалізацію невідкладних геостратегічних сценаріїв з нейтралізації політичних та економічних ризиків; 4) потребу промисловості в кількісному й якісному стрибку.

Підсилюючи вже прийняту нову державну доктрину, в німецьких федеральних колах сформовано політику, яка націлює владу на імплементацію так званої формули «Тотальна оборона, це военний потенціал без агресивної мотивації». В її основі три компонента: *військова спроможність, економічний потенціал, стійкість*. Зокрема, термін «стійкість» означає психологічну та фізичну здатність суспільства: підтримувати високий моральний дух, соціальну згуртованість; забезпечувати охорону інфраструктурних об'єктів на транспорті, енергетичних і цифрових мережах, закладів громадського здоров'я; формулювати й артикулювати публічно громадську думку; поширювати позицію з вірою в успіх, долати будь-які випробування; робити внесок не дивлячись на втрати чи наслідки від збройного конфлікту.

Очевидно, що підходячи системно і комплексно до оцінювання ризиків, в урядових колах Німеччини усвідомлюється високу імовірність військового нападу рф, у зв'язку з цим до уваги Федерального уряду й Трансатлантичного союзу пропонуються стратегії безпеки і стратегії ризиків. В їх основі інвестування в інноваційний розвиток оборонного та економічного секторів,

визначення ступеня актуальності й часових періодів реалізації геостратегічних сценарних підходів за широкого діапазону практичної імплементації.

Сполучені Штати Америки. Через призму фактора перспективи, на переконання автора, його прояви свідчать про трансформацію країни зі спостерігача гібридного конфлікту на повноцінний об'єкт інформаційно-психологічного впливу [15, с. 49]. Суголосне бачення в У. Кларка: сучасними глобальними викликами американській владі було продиктовано невідкладно віднайти симетричні заходи протидії на адресу їх джерела — «об'єднаній групі авторитарних режимів глибоко опозиційних світовому лідерству США, міжнародному порядку за верховенства права: РФ, КНР, КНДР [134]».

Чітка суб'єктна поляризація складових системи міжнародної безпеки від військового аналітика, а також в експертних і державних колах США, значно підсилює змістовне осмислення прийнятих американською владою концептуальних підходів, що знайшли відображення в програмах «Національна стратегія безпеки США» [165], «Національна оборонна промислова стратегія США» [164]. В обох стратегіях за доктринальний напрям розвитку Сполучених Штатів прийнято *прискорення зміни поколінь від існуючої оборонно-промислової бази до більш надійної, стійкої та динамічної модернізованої промислово-оборонної екосистеми.*

Розглядаючи положення «Національної стратегії безпеки США», Західні фахівці виокремлюють підходи, що націлені передусім на розбудову промислової бази шляхом: *забезпечення персоналом, ресурсами для залучення в оборонний сектор компаній стартап, нетрадиційних постачальників, стейкгоल्дерів ринку капіталів; застосування пільг, відміни тарифних бар'єрів для провідних технологічних компаній контрактерів при замовленнях від американських оборонних відомств; розгортання приватного сектору й відкритого ринку як життєво важливих джерел національного потенціалу і ключових носіїв інновацій; інвестування в публічний сектор для надання якомога широкого доступу працездатному населенню до медичних послуг, охорони здоров'я дитини; розвитку системи професійного навчання працездатного населення упродовж кар'єри передусім технологічним, технічним дисциплінам, математиці [165; 158].*

В «Національна оборонна промислова стратегія США», з-поміж ключових векторів заслуговують на увагу такі, як планування і впровадження: 1) *стійких* ланцюгів постачання для виробництва продукції, послуг та технологій необхідних нині й у майбутньому за критеріями — оперативність, масштабність, конкурентоспроможна вартість; 2) *доступу* до трудових ресурсів кваліфікованої та укомплектованої робочої сили, різнопрофільної і наявної на місцевому ринку праці; 3) *гнучких придбань* державою в реальному й корпоративному

фінансовому секторі задля сприяння стратегіям на динамічний розвиток, збалансування одночасно ефективності з ремонтпридатністю, стандартизацію, скорочення часу на розробку та впровадження, зниження витрат, масштабільність виробництва; 4) *економічного стримування* — як об'єкт, визначено потенційного агресора з обмеженням його доступу до американського ринку, технологій, інновацій — з метою імплементації тих ефективних ринкових механізмів, які б підтримували одночасно стійку оборонно-промислову екосистему США спільно з їх відданими зарубіжними союзниками і партнерами, а також економічну безпеку та комплексне стримування [164; 139].

Підходячи до суб'єктності України, очевидно, що в контексті фактора перспективи, це — «країна-об'єкт» гібридного протистояння. Тоді компоненти, зокрема системи міжнародних гарантій, для нашої держави доцільно було б формувати за умови «об'єкт-об'єктної» взаємодії за принципом першості.

До прикладу, модель отримання національних безпекових гарантій могла б будуватися рейтингуванням, передусім від: 1) іншої країни-об'єкта гібридного протистояння; 2) країни потенційного об'єкта, публічний простір якої вже знаходиться в полі зору зовнішніх акторів походженням з країн-суб'єктів гібридного протистояння чи країн-агресорів, тобто країна, яка попередньо вже була визначена ціллю, проте заходи реалізації відносно неї суб'єктом ще не здійснювалися; 3) країни-спостерігача.

За ієрархічним ступенем, це може бути механізм національних гарантій *високого* (країна-об'єкт — країна-об'єкт), *середнього* (країна-об'єкт — країна-потенційний об'єкт), *низького* (країна-об'єкт — країна-спостерігач) рівня. Вочевидь, що гарантії наднаціонального чи колективного рівня для нашої держави були б більш результативніші завдяки синергійному ефекту.

Щодо перспектив повоєнної відбудови України та відповідності зовнішньополітичного курсу фактору перспективи, в міждержавному діалозі з майбутніми або наявними партнерами, або союзниками слід аналізувати й брати до уваги їх фактор перспективи з метою визначення, по-перше, доцільності, а по-друге, перспективності переговорного процесу. Для того, щоб більш ефективно моделювати і розвивати механізми співпраці з тими країнами, які перебувають одночасно у насамперед подібному з нашою державою статусі. Або за умови, коли існує висока чи потенційна імовірність трансформації суб'єктності іншої країни у контексті її фактора перспективи до побідного з нашою державою статусу.

За сучасного світового гібридного устрою на регулярній основі відбувається оцінювання зовнішнім актором комплексу національних показників та індикаторів спроможності, стану державоутворювальних компонентів, зокрема, внутрішньої політичної обстановки, суспільних настроїв, міграційної

ситуації і політики тощо задля коригування вектору інформаційно-психологічного впливу або визначення нових цілей. Тож, до системи міжнародних показників та індикаторів (*більш предметно в підрозділі 1.1*) можна додати і фактор перспективи країни. Це розширить базу, насамперед для наддержавних інститутів, до прикладу, Європейського Союзу, НАТО, у виробленні рекомендацій національним органам на предмет вдосконалення концептуальних підходів, практичної імплементації невідкладних заходів з формулювання й реалізації державної політики на забезпечення стабілізаційних та відновлювальних процесів в оборонному, безпековому, економічному, технологічному, ресурсному, людському й інших важливих секторах соціоекономічної екосистеми.

3.2 Політико-управлінські аспекти

Трансформаційні процеси, як явища або група явищ, діалектично взаємопов'язаних між собою, зумовлюють все тіснішу взаємозалежність між компонентами системи міжнародної безпеки. До прикладу, курська операція Збройних Сил України на початку серпня 2024 р. привернула велику увагу експертів Атлантичної Ради (США), що знайшло відображення у ряді аналітичних оглядів, оцінюванні сценаріїв і перспектив [147, 128]. У *той же самий час*, країною-агресоркою здійснено викид в європейське інформаційне поле через італійську Agenzia Nova відомостей зовнішньої розвідки РФ, що, нібито, Білий Дім вивчає придатні й керовані кандидатури на очільництво українського вищого державного інституту, оскільки його нинішній лідер вдався до гарячкових дій, які загрожують дестабілізацією далеко від кордонів України [181]. Також було проведено реалізацію іншого антиукраїнського заходу — акції з поширення в Західних медіа інформації про, наче, причетність України до підризу північних газопроводів [166]. Безсумнівно, невідкладне використання супротивною стороною інформаційно-психологічного чинника, інших видів та форм тиску, потребує більш активного застосування Україною арсеналу протидії.

Наведено хоча й ці поодинокі приклади, однак і вони свідчать про актуальність ідентифікації та оцінювання загроз національним інтересам, визначення набору елементів і факторів в системі державного управління, на які спрямовується зовнішня деструктивна дія, та їх позиціонування в координатах системи національної безпеки, інформаційно-психологічної безпеки як її складової.

Річ у тім, що наслідки інформаційно-психологічних спеціальних операцій (інших заходів впливу) супротивника і пов'язаний з цим інформаційно-

психологічний вплив, зокрема й у тім, що їх прояви не відразу очевидні, можуть з'являтися з часом. Тому і стан інформаційно-психологічної безпеки, й водночас стабільність системи державного управління, також постійно варіюється.

Керуючись принципом політичної доцільності, необхідністю своєчасного коригування публічної політики, вкрай важливо визначення напрямів досягнення належного рівня інформаційно-психологічної безпеки рівню потенційних небезпек (загроз, викликів), чи вже реалізованих супротивником інформаційно-психологічних заходів, сфер її практичного забезпечення, політичного узгодження оптимальних управлінських рішень на рівні держави, контролю за їх виконанням. Що спрямовує нас до більш комплексного поняття — «національна безпека». Саме стійкість системи державного управління є необхідною запорукою збереження стабільності безпекового сектору держави. І, навпаки, стабільність системи національної безпеки зумовлює достатню стійкість системи державного управління, її державоутворювальних компонентів.

За *широкого підходу*, В. Горбулін та А. Качинський окреслюють національну безпеку як захищеність життєво важливих інтересів особи, суспільства, держави в різних сферах життєдіяльності від внутрішніх й зовнішніх загроз, що забезпечує сталий і поступальний розвиток [31].

У сенсі *філософсько-правового* аспекту, Т. Пікуля описує такий стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства, держави, за якої забезпечується сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам [76, с. 59].

Застосовуючи *аксіологічні критерії*, Г. Ситник й М. Орел розкривають сутність національної безпеки через розв'язання передовсім проблем захисту прав і свобод індивіда, при цьому безпеку державних інститутів та інституцій вони окреслюють як другорядні завдання [83, с. 83, 84].

З позицій *системного підходу*, за Л. Рябопол, забезпечення національної безпеки як системи набувається цілісністю, єдністю компонентів, а серед суттєвих ознак — досягнення її стійкості (стабільності) під впливом різних чинників (внутрішніх / зовнішніх, об'єктивних / суб'єктивних, конструктивних / деструктивних) [89, с. 29].

На переконання О. Власюка, це потреба самозбереження Українського народу, який досяг рівня організації у формі незалежної держави [24, с. 23]. Національну безпеку України науковець визначає як «систему державно-правових і суспільних гарантій стабільності життєдіяльності та розвитку Українського народу загалом й кожного громадянина зокрема, захист їхніх базових цінностей і законних інтересів, джерел духовного та матеріального

розвитку від можливих реальних й потенційних, внутрішніх і зовнішніх загроз [24, с. 25]».

За євроінтеграційних устремлень України, Т. Ткачук, спираючись на: *організаційно-структурний* підхід, окреслює національну безпеку як систему, що характеризується подільністю, відкритістю, адаптивністю та наявністю структури, мети, пріоритетів оптимальної взаємодії; *функціонально-діяльнісний* — динамічну, відкриту систему, що перебуває у тісному зв'язку із середовищем і потребами людини, суспільства та держави, а забезпечення національної безпеки орієнтується не лише на боротьбу із зовнішніми загрозами, але й, власне, на безпеку як важливу соціальну цінність [104, с. 70, 72].

Виходячи з тотожностей поглядів, знаходимо смисловий зв'язок між тими складниками системи національної безпеки, які слід убезпечувати від деструктивного інформаційно-психологічного чинника. Такі елементи, як життєдіяльність, стабільний розвиток індивіда, держави, суспільства відносяться до системи національної безпеки. І разом, ці фактори диктують потребу в забезпеченні відносно них інформаційно-психологічної безпеки. Таким способом формується відповідна управлінська система, а саме система державного управління, зокрема інформаційно-психологічного спрямування.

За цих передумов, головна мета управлінської ланки системи державного управління, це організація протидії, нейтралізація, упередження появи в публічному просторі шкідливої інформації націленої на підрив стабільного стану цих виокремлених, а також інших, подібних за сутністю, складників системи національної безпеки.

Розширюючи їх перелік, С. Лихачов, розглядаючи інформаційно-психологічну складову національної безпеки, серед компонентів психологічної безпеки, виділяє «позитивне самовідчуття людини, її емоційне, інтелектуальне, особистісне та соціальне благополуччя в конкретних соціально-психологічних умовах, а також відсутність ситуацій нанесення психологічної травми особистості й обмеження її прав [65, с. 106]».

Один із висновків, зроблених Н. Науменком на предмет специфічних характеристик інформаційно-психологічної безпеки, є її «одночасна співвіднесеність, по-перше, з таким об'єктом як особистість (її психіка, свідомість), по-друге, з процесами генерування, передачі, розповсюдження, переробки, засвоєння інформації в соціальних системах по піднесенню їх ієрархії до локального суспільства (мікрорівень), територіального і регіонального суспільства (мезорівень) та національно-державного (макрорівень) [70, с. 58]».

Поділяючи погляди дослідників, та беручи до уваги визначальні характеристики складної системи, мовимо про систему державного управління

як систему складну, цілісну з розмаїттям і множиною цілей, завдань, об'єктів, суб'єктів, ієрархічних рівнів, процесів, напрямів. Тож отримуємо підкріплюючий аргумент про те, що управлінську ланку системи державного управління можемо вважати регулятивною напрямною системи національної (інформаційно-психологічної) безпеки, оскільки її формують такі самі фактори.

За гібридного устрою інформаційно-психологічна проблематика виходить на чільне місце активним поширенням у науковому дискурсі термінології, пов'язаної з інформацією. У довідникових джерелах зазначається, що «інформація світоглядна, методологічна» є концептуальною-методологічною основою, складником інформаційно-психологічної зброї першого пріоритету у контексті засобів впливу, за допомогою яких здійснюється нав'язування певного типу соціальної поведінки — «інформація хронологічного порядку проходження фактів та явищ, їхнього взаємозв'язку між собою [83, с. 130]».

Інший смисл поняття «інформація» розкривається через концептуалізацію поняття «війна інформаційно-психологічна». Коли інструментом інформаційної протидії є *дезінформація*, за посередництвом якої на учасників планування у сфері національної безпеки і оборони чиниться організований психологічний тиск супротивною державою [84, с. 376] або зовнішнім актором [12, с. 54].

До прикладу, характеризуючи поведінку політичної влади під час національних виборів у США та порівнюючи з іншими країнами, Т. Джандер окреслює цей феномен як «урядова дезінформація», і звертає увагу на те, що переслідуючи певні політичні інтереси, владні інститути можуть чинити тиск на виборців [149, с. 366]. За проявом цього явища можна було спостерігати впродовж протидії групи МАГА Республіканської партії США голосуванню в Конгресі Сполучених Штатів за фінансовий пакет допомоги Україні наприкінці 2023 року.

Сфера державного регулювання містить відповідні передумови для проявів явища інформація, за яких вона виявляє ознаки одного із структуроутворювальних факторів державного управління. Це зумовлюється функціонуванням державних органів по зберіганню, накопиченню, охороні, розподілу, поширюванню інформації, а також здійсненню інших заходів поводження з нею для забезпечення безпеки життєдіяльності людини (індивіда), суспільства, держави.

З позицій окремого індивіда або інституту громадянського суспільства, досягнення стану інформаційно-психологічної захищеності, як висновує зокрема, С. Лихачов, можливо за умови отримання вільного доступу до

інформації, щоб захиститися від негативних інформаційно-психологічних впливів, повноцінно розвиватися, адаптуватися до швидкозмінювальних соціальних умов, відповідно організовуючи свою поведінку й життєдіяльність, задовольняти власні основні потреби з урахуванням інтересів і діяльності інших людей та чинних соціальних інститутів [65, с. 107].

Досліджуючи інформаційно-психологічну захищеність людини, В. Алещенко пропонує концептуальну модель інформаційно-психологічної безпеки особистості в основі якої три рівні — низький, середній, високий. Відповідно до критеріїв сугестивність, сформованість уявлень, критичне мислення. А інформаційно-психологічну сферу науковець відносить до ключових вимірів гібридної війни [3, с. 20].

Державі належить ключова роль в регулюванні процесів, пов'язаних з використанням і поведінням з інформацією. Також, інформація, як явище соціальне, обумовлює межі поведінки компонентів громадянського суспільства, а звідси — через інформаційно-психологічну захищеність (безпеку) усіх рівнів суспільної сфери, вона впливає на стабільність системи національної безпеки.

У гібридному протистоянні, де інформація, з одного боку, це той елемент, який вбудовується ініціатором (суб'єктом) в конструкцію інформаційно-психологічних спеціальних операцій (інших заходів впливу), з іншого — використовується опонентом (об'єктом), який став ціллю, для організації протидії, нейтралізації, упередження наслідків. Іншими словами, країна, яка або вже є об'єктом гібридного нападу, або превентивно за наявності реальних загроз, повинна володіти одним із основних стрижнів — системою інформаційно-психологічної безпеки задля захисту, збереження стабільного розвитку її державоутворювальних компонентів.

Можна констатувати, що інформація — «це феномен, який проявляє властивості системоутворювального фактора і пов'язаний з виникненням та розгортанням тієї чи іншої системи в усіх сферах державної, публічної, суспільної діяльності [96]». Основа, як для формування суб'єктом рамки цілей для впливу інформаційно-психологічного чинника на публічний простір об'єкта, так й планування об'єктом комплексу симетричних стримувальних, нейтралізуючих чи упереджувальних заходів, його змістовного наповнення з метою інформаційно-психологічного захисту та протидії.

Розкриваючи феномен «гібридна війна», М. Требін виділяє інформацію як один із основних видів зброї війни шостого покоління, що застосовується агресором на стадії інформаційної боротьби для свідомого руйнування духовного світу цілих націй чи народів сторони-жертви [105]. В Сполучених Штатах Америки ознак імперативного характеру набула потреба зі створення

окремих кіберзбройних сил, проте, як з'ясувалося за результатами емпіричних досліджень в оборонному секторі, виникли проблеми з комплектуванням кваліфікованим персоналом через «непослідовну політику влади, низьку інституційну культуру, недооцінювання кіберекспертизи та недостатні навчальні спроможності [156, с. 6]».

Про необхідність модернізації оборонних стратегій йдеться в експертному судженні А. Карпа (компанія «Палантир»). Який стверджує, що США повинні прискорити розробку автономної зброї, зміцнювати можливості стримування й ефективної протидії загрозам і викликам, які породжені моральними та технологічними розбіжностями співвідносно з можливостями противника — рф, КНР, Іран. Серед причин, він називає втрату ефективності ядерного стримування. Утім для цього, як наголошує експерт, потребується зміна парадигми на психологічному й етичному рівні [190]. В сенсі сценарування владою США модернізації концептуальних підходів у сфері інформаційно-психологічної безпеки, можемо припустити про подальші заходи на зміну парадигми ядерного стримування розширенням спроможностей оборонного сектору, посиленням психологічного компоненту підготовки персоналу, орієнтуванням цивільного населення на сучасні вектори розгортання системи інформаційно-психологічного захисту.

За сутністю, інформаційно-психологічна безпека закладається через реалізацію державою своїх визначальних функцій. Вона формується і розвивається в координатах явища системного та суспільного. Система інформаційно-психологічної безпеки в державному управлінні проявляє властивості складової системи відкритої, адаптивної, подільної, цілісної, складної системи національної безпеки та системи державного управління.

Відповідно до концепції суспільного договору, в основі якої ідеї Т. Гоббса, що між людьми існує угода про часткове делегування суверенітету державі для забезпечення миру, безпеки і підтримки правового ладу — місією влади є забезпечення безпеки людини (індивіда), суспільства та державних інститутів. В епоху постмодерну, як наголошує Г. Ситник, державою мають створюватися умови гарантування певного рівня можливостей для задоволення потреб в безпеці всіх учасників. Цей рівень є якісно-кількісною характеристикою явища, яке визначають концептом «безпека». Оскільки безпека є суспільною потребою, то принципово важливим є досягнення суспільної злагоди щодо визначальних чинників забезпечення безпеки людини (індивіда), суспільства, державних інститутів [94, с. 66].

Суспільний характер явища інформаційно-психологічної безпеки зумовляє його концептуалізацію. З метою визначення якісно-кількісної характеристики, серед чинників, які б окреслювали рівень забезпечення

необхідного стану інформаційно-психологічної безпеки, можемо виокремити *інформаційно-психологічний чинник*. Зокрема, його інтенсивність і вектор спрямованості на обраний сегмент суспільної сфери. Пов'язаний з цим рівень інформаційно-психологічного впливу у свою чергу кваліфікує якісно-кількісні параметри при плануванні органами державної влади країни-об'єкта. Такі параметри, як обсяг та напрями протидії підтримчих заходів держави для досягнення належного рівня інформаційно-психологічної безпеки кожного окремого сегмента системи.

За системного підходу — теорії систем, поняття «інформаційно-психологічна безпека» й «інформаційно-психологічна небезпека», це два взаємопов'язаних соціальних конструкти. Вони знаходяться у дихотомії (*більш докладно у підрозділі 1.2*), розвиваються в динамічній і оптимальній взаємодії, визначають та характеризують умови життєдіяльності усіх суспільних сфер, а також динаміку розвитку системи національної безпеки, оскільки їх елементи є ключовими компонентами останньої.

У цьому сенсі, феномен інформація, як системоутворювальний фактор — як-то системи інформаційно-психологічної безпеки, так і системи національної безпеки, дозволяє констатувати, що він також є невід'ємною складовою як інформаційно-психологічних спеціальних операцій (інших заходів впливу) суб'єкта, так й заходів протидії об'єкта. Це, разом із інформаційно-психологічним чинником, спрямовує нас до визначення іншої взаємопов'язаної з *інформацією* категорії — *дезінформація*, як основи формування суб'єктом деструктивного тиску.

Отже, прояви дихотомічної пари «*інформація — дезінформація*» можна розглядати в *якісному* вимірі. Зокрема, при визначенні об'єктом гібридного нападу критеріїв оптимальної взаємозалежності між інформацією та дезінформацією при розробці і визначенні змістовного наповнення сценаріїв із захисту або сценаріїв з протидії чи нейтралізації. До прикладу, міри пропорційності між цими двома категоріями — частка, у відсотках. Ступеня їх співвідносності до певної конкретної ситуації (події, особи, інституції тощо) — достатній, недостатній, низький й ін. Рівня забезпечення безпеки (потенціалу небезпеки) державоутворювального компонента — високий, середній, низький.

На соціальному рівні, явище, яке ми позначаємо концептом «інформаційно-психологічна безпека», існує лише у живій природі. Що завдячує таким науковим категоріям, як життєдіяльність, стабільність, моральна стійкість, соціальні цінності тощо. Щоб його розкрити, необхідно віднайти сутність діалектично взаємопов'язаного з ним іншого явища, уявного — «інформаційно-психологічна небезпека».

Знаковим прикладом може слугувати інформаційно-психологічний вплив країною-агресоркою на публічний простір України та її союзників і партнерів з прокладання мислимих так званих «червоних ліній». Для перетину або спростування цих уявних бар'єрів, керуючись принципом політичної доцільності, в системі державного управління необхідно застосовувати практичні кроки, реальні заходи протидії. Тобто матеріальні, дійсні, буттєві дії у поєднанні з методами, прийомами, контентом з активу системи інформаційно-психологічної безпеки з одного боку, а з іншого — наскільки співмірні ці окремі практичні дії чи комплекс заходів і поняття цінностей відповідно людини, суспільства, держави.

3.3 Парадигма цінностей

Еволюційний розвиток історичних, світоглядно-філософських аспектів розкриття сутності феномену «цінності» можна уявити як перманентний процес зміни парадигм його дослідження, через призму підходів провідних мислителів:

- початок класичного формування завдячує кантівській традиції, за якої цінності у І. Канта — це те, що має значення в моральному світі обов'язковості і свободи;
- іншого підходу Г. Гегель, співвідносячи сутність цінностей із потребами людини. Він вказував, що річ, яка може існувати лише як відокремлений знак, набуватиме вартості лише тоді, коли становитиме цінність у конкретній ситуації;
- за М. Вебером, поняття «цінність» і поняття «парадигма» співмірні, оскільки наукові дослідження констатуються за допомогою ціннісних понять. Саме цінності, що являють собою установки тієї чи іншої історичної епохи, є векторами, які задають напрям руху та розвитку суспільства;
- натуралістична теорія цінностей (Р. Перрі, Г. Беккер, Т. Парсонс, Р. Лінтон, К. Клакхон) поділяє їх на істинні та хибні, розвинуті і нерозвинуті, складні або прості, позитивні чи негативні, скриті й активні. У часі і просторі, вони розподіляються на повторні та прогресивні, розрізняються за інтенсивністю, потужністю, тривалістю;
- М. Шелер відокремлював цінності (об'єктивні якісні феномени, які не залежать від свідомості суб'єкта і від предметів, в яких вони проявляються) від їх носіїв (особистості та речі, де вони стають реальними);

- у період постмодерну, за Ж. Бодріаром, ієрархія цінностей втрачає своє питоме значення, оскільки вважається репресивною по відношенню до індивіда. Він упевнений, що цінності втрачають свій сенс і набувають значення явища консервативного, що вигідно державі у створенні нею так званого «дисциплінарного простору» щоб протиставляти свободі та особистості індивіда.

У час, коли майбутнє нашої країни під загрозою, вітчизняні науковці, вивчаючи творчий доробок Григорія Сковороди, наголошують на важливості збереження притаманних Українській нації цінностей. Так, Ю. Фігурний переконаний у важливості філософських ідей мислителя за гібридного світоустрою, оскільки вони «відображають особливості українського національного характеру й сутність українського світогляду та корелюються з основними засадами ментальності українців [111]».

Характеризуючи художній дискурс українського самобутнього філософа та просвітителя, Н. Бондар зазначає, що він «відтворює успадковані генетично свободолюбство українців, незалежні переконання, глибокий патріотизм і почуття національної гідності [17]». А, як «основну мірку життя», Г. Сковорода актуалізує концепт «свобода» [там само].

Доповнюючи перераховані вище питомі національні цінності, Л. Протосавицька упевнена, що слід докладати зусиль для реалізації таких загальнолюдських цінностей, як: добро, справедливість, правда, любов, свобода, гідність, шляхетство, безкорисливість, істина. Тоді можливо буде побудувати суспільство вільних людей, які несуть відповідальність не лише за власне життя, а турбуються про гармонійний розвиток усього суспільства [81].

Національна ідея, як пише Ю. Шайгородський, це найсуттєвіша ознака ціннісної системи суспільства. Вона «є найважливішим принципом його існування і, водночас — основним інструментом суспільних реформвань. Не випадково глобальною метою будь-якого політичного режиму є прагнення сформувати систему базисних цінностей і зорієнтувати на них більшу частину суспільства [119]».

Вдалу спробу визначити періоди становлення ціннісної системи Українського народу, знаходимо в О. Радченка. Підтримуючи ідею визначальної ролі суспільного взірця у формуванні основи народного буття, учений пропонує таку періодизацію: 1) накопичення народної мудрості (від часів Київської Русі до С. Оріховського); 2) самоусвідомлення та самоідентифікація (від Г. Сковороди, Т. Шевченка до М. Костомарова); 3) проектування власної державності (від Г. Андрузького до М. Драгоманова та І. Франка); 4) теоретичні дослідження шляху Української нації в світі (від Б. Кістяківського, М. Міхновського до Д. Донцова, В. Липинського); 5) перші спроби державотворення

(М. Грушевський, С. Петлюра); 6) міждержавний етап; 7) сучасний стан державотворення України [85].

Сформовані в зарубіжній і вітчизняній науці підходи виокремлюють такі форми існування цінностей, як: суспільні ідеали; їх предметне втілення в діях й поведінці конкретних осіб; мотиваційні компоненти особистості як «взірці належного»; національні ідеї та їх вплив на практичну діяльність державоутворювальних компонентів.

Нове європейське мислення й про його необхідність — саме так постає завдання у звіті «Разом безпечніше. Зміцнення цивільної й військової підготовленості та готовності Європи», авторства С. Ніїністо, спеціального радника Президента Єврокомісії (екс-президента Фінляндії). Наголошується на потребі для Європи бути готовим захищати власні цінності, а необхідною умовою визначено забезпечення безпеки. Феномен «безпеки» інтерпретується ним як суспільне благо, основа всього, необхідність для економічного успіху та конкурентоспроможності. Втратити безпеку внаслідок гібридних операцій, саботажу критичної інфраструктури, кібератак означатиме для Європи втрату добробуту і планів на майбутнє [177].

У іншому документі, за екзистенційний виклик стратегічному розвитку Європи — звіт Європейської Комісії «Майбутнє європейської конкурентоспроможності», визнано загрози фундаментальним європейським цінностям: процвітанню, справедливості, свободі, миру і демократії в стабільному середовищі. Щоб його подолати, слід забезпечити подальше економічне зростання й продуктивність, зберегти цінності та соціальну інтеграцію, тобто необхідно радикально змінити Європу. З-поміж трьох сфер заходів, у другій сфері — «підвищення безпеки та зменшення залежності», головною метою визнається досягнення миру через формування готовності суспільства до зростаючих загроз фізичній безпеці [184].

Суголосні оцінні судження створення в епоху постмодерну умов гарантування певного рівня можливостей із задоволення потреб в безпеці усіх учасників — у Г. Ситника. Як зазначає учений: оскільки безпека є суспільною потребою, то принципово важливим є досягнення суспільної злагоди щодо визначальних чинників забезпечення безпеки людини (індивіда), суспільства, державних інститутів [94].

Можемо говорити про те, що стан інформаційного середовища усе більше потребує від держави реалізації її визначальних функцій орієнтуванням на аксіологічні виміри суспільства в цілому та людини зокрема, як сучасний та важливий самостійний чинник формування системи цінностей.

В державному управлінні, спираючись, зокрема на принцип соціальної доцільності, існує нагальна потреба націлювати в управлінській діяльності

суб'єктів на забезпечення безпеки від гібридних загроз в парадигмі «індивід — суспільство — держава». Зі спрямування політики на демократичні цінності, створення умов для сталого розвитку соціально-економічних систем. Це апріорі означатиме утримання певного рівня добробуту, стабільності і прогресу, миру, соціальної інтегрованості, інклюзивності, довіри населення до органів влади й інші суспільні, індивідуальні та національні вартості.

Відповідно до концепції модернізації, позиції обстоюваної Р. Інглегартом, модернізація — це процес, в основі якого індустріалізація, а її домінуючу мету на індивідуальному рівні починає визначати мотивація, орієнтована на досягнення, успіх. Беручи за основу матеріальні чинники, К. Маркс звертав увагу на зміну і системи цінностей внаслідок зміни економічного базису. Тож суспільства постмодерну відрізняються від країн, що знаходяться на стадії модернізації, як державними інститутами та інституціями, так й системою цінностей. При цьому, трансформаційні зміни торкаються усіх сфер публічної політики, забезпечуючи рух від стану бідності до етапу процвітання, сталого розвитку.

Опонуючи цій точці зору з приводу взаємного впливу між компонентами публічної системи, М. Вебер стверджував, що для суспільної трансформації необхідною умовою є існування передусім морально-ціннісних чинників, які б зумовлювали її спрямування. Як аргумент, він наводив досвід країн Північної Європи, де домінувала протестантська етика, з орієнтацією на досягнення успіху та розвиток підприємницької здатності в душі капіталізму, у порівнянні з католицькими цінностями.

Послідовники іншої школи (Д. Уолліс, Б. Вайнгаст) на чолі з Д. Нортон також вказували на важливу роль і вплив на суспільний розвиток переконань, культури, спрямованість індивіда на найбільш актуальний для нього об'єкт у цілком певному часовому відрізку.

Відомий дослідник інформаційного суспільства М. Кастельс переконував, що технологія не є визначальною в розвитку суспільства. У той самий час він припускав, що і суспільство, через існування множини ціннісних орієнтацій, причин та вимог, також не може однозначно впливати на формування вектору технологічних змін. Проте у порівнянні з соціокультурними чинниками, на його погляд, інформаційно-комунікативна революція все ж трансформує життєдіяльне середовище більш радикально, й відбувається це завдяки саме духу свободи, який і стає рушійною силою інформаційного мережевого суспільства. В унісон Кастельсу, й Тоффлер відзначав про те, що вступ людства у так звану «третю хвилю» розвитку має сформуватися на основі вимоги щодо свободи самовираження індивіда.

На тенденцію виникнення соціокультурної орієнтації в процесі формування постіндустріального суспільства, яка пов'язана з поширенням цінностей

самореалізації індивіда, вказував Д. Белл. Науковець виокремив в цьому ознаку розпаду соціально-економічної сфери на три відносно незалежні сфери — економіка, політика, культура. На його переконання, такий розподіл зумовлений розбіжністю між наріжними принципами культури (самореалізація) та економіки (ефективність, регламентованість, максимізація прибутку).

Підходячи до проблематики зі сфери етнонаціональної політики, цікавими є підходи до вивчення процесів міграції населення в епоху глобалізації, та пов'язаними із цим принципами мультикультуралізму і нативізму. Так, в Європі нині спостерігається зростання антиіммігрантських настроїв, популярності праворадикальних партій та політичних течій. Тенденція, яка привертає увагу з огляду на значну кількість біженців війни України на європейських теренах. Один із сучасних дослідників цього феномену А. Гія вважає, що концепція нативізму значно переважає значущість мультикультуралізму, і визнає його головну перевагу у тім, що нативізм є особливою конструкцією націоналізму [143].

Вітчизняна науковиця О. Кіндратець висновує, що ключовою ознакою успіхів праворадикальних політичних сил є відмова від політики мультикультуралізму та вибір нативізму — як реакція на формування поліетнічного суспільства [50].

Чинник нативізму, або етнічний (національний) чинник, та його вплив на формування суспільства і політичних рухів, є важливим з точки зору об'єднання Української нації. Задля досягнення монолітності суспільства, яке є поліетнічним і багатомовним, у боротьбі проти агресора. Зокрема, для повоєнного відновлення мотивуванням повернення біженців війни України до розбудови націєцентричної держави.

У спектрі дослідження впливу російсько-української війни на національну та громадянську ідентичність, В. Котигоренко наголошує на зростанні ролі інформаційно-комунікативних технологій у формуванні україноцентричних наративів в українському соціумі. Й, відповідно, у зміцненні позицій національно-громадянської ідентичності: «через відеогостинги та хмарні меседжери включилося багато українських громадян, відстоюючи право Української держави на існування, формуючи інформаційний простір, зрозумілий і комфортний для патріотів держави [60]». Це можна оцінити як характерні ознаки розгортання суспільної сфери, що повною мірою зумовлює важливість врахування інформаційно-психологічного чинника у побудові системи духовних, моральних, соціальних, культурних, національних цінностей на основі «громадянство-нація» у протидії зовнішньому впливу через мультидоменне середовище.

Також варто акцентувати увагу на висновку, зробленого Ю. Поліщуком: «екзистенційна загроза, якою стала розв'язана росією війна, ще раз

підтвердила, що в Україні була, є і буде потужна українська нація ... водночас, вона зробила неоціненний внесок у становлення української самосвідомості, ототожнивши поняття «росія» і «війна», «росія» і «ворог». Адже процеси національного самоусвідомлення та ідентифікація з Батьківщиною для багатьох українців значно пришвидшилися [78]». І, дійсно, можемо відзначити зародок глибоких трансформаційних змін в самоорганізації українського суспільства з орієнтацією на єдину багаторівневу систему цінностей.

У питанні, що стосується забезпечення функціонування національної системи стійкості, аналіз чинного вітчизняного законодавства показує, що серед об'єктів управлінського впливу органами державного управління можна виокремити національні цінності. А саме: конституційні права і свободи людини та громадянина; духовні, морально-етичні, культурні, історичні, інтелектуальні, матеріальні; конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність, недоторканність; інформаційне і навколишнє природне середовище; природні ресурси.

Досліджуючи державне управління, зокрема захист національних цінностей через призму сучасних викликів і загроз, С. Ларін акцентує, що вирішальним має стати «реалізація української національної ідеї як ідеології розвитку нації та держави, як стратегії державотворення, політичної програми й економічної політики єдності, духовності та моралі на основі менталітету народу, його освіченості [64]».

З позицій забезпечення інформаційно-психологічної безпеки, її стан зумовлюється наявністю елементів і факторів, як окремої системи в координатах більш складної системи — системи національної безпеки. У разі порушення оптимальної взаємодії цих складових, або втрати функціональності однієї із них, або обох систем відразу, через деструктивний зовнішній тиск, тоді, на наше переконання, загроза набуватиме значного масштабу. Наносячи шкоду національним інтересам і потенціалу держави, знижуючи ефективність функціонування суб'єктів державного управління, порушуючи рівень симетричного й ефективного реагування безпекового сектору на чинники, що генерують виклики та загрози [10].

У фокусі процес, який об'єктивно впливає на стан системи державного управління в епоху новітніх інформаційних технологій, це — розвиток технології штучного інтелекту. Водночас, можна говорити про те, що актуальним для державного управління є забезпечення такої траєкторії технологічного розвитку, щоб вона гармонізувалася із ціннісним орієнтирам притаманним країнам демократичного спрямування.

Нині значна частина світового веб-трафіку генерованого ботами з використанням штучного інтелекту класифікується як шкідливий, що робить

традиційні засоби захисту дедалі неефективними. Тож одним із способів пом'якшення наслідків, як відзначає А. Мішра й підтримує автор, є відхід від традиційних наборів правил, регламентів і методів до адаптивного поведінкового аналізу та інтеграції інформації про загрози [161, 15].

Інший виклик, який пов'язаний із розгортанням ШІ-технології, це перехід від функцій реактивного помічника до агентного ШІ. Коли окремі моделі демонструють реальну автономію прийняття рішень з урахуванням контексту, що актуалізує потребу людського нагляду, модернізації систем моніторингу, постійного аудиту для нейтралізації нових векторів кібератак [189]. Понад це, автономні системи штучного інтелекту (агентний ШІ) вже стали ціллю для супротивників на рівні держав, актори яких використовують їх вразливості для масштабування атак [157].

У дослідженні Атлантичної Ради (США) йдеться про те, що росія, в спробі уникнути глобальні санкції проти новинних агенцій, «отруює» інструменти штучного інтелекту та Вікіпедію. Видаючи себе за авторитетні джерела, на які посилаються популярні багатомовні моделі ШІ, російські актори переписують історію війни в Україні. Наслідком є сприйняття західною аудиторією контенту з прокремлівськими, антиукраїнськими й антизахідними наративами, які розміщені в чат-ботах зі штучним інтелектом та перекладені завдяки багатомовним моделям навчених на матеріалах Вікіпедії [132].

Враховуючи розвиток, зокрема технології штучного інтелекту, її практичне застосування в сферах забезпечення життєдіяльності людини, стабільності суспільства, безпеки держави одним із першочергових постав завдання формування в державному управлінні напрямів розробок ШІ, які були б орієнтовані на ціннісні підходи, відповідали гуманістичним засадам та демократичним принципам. Як противага ідеологічній і маніпулятивній риториці російських чи проросійських акторів, або інших антиукраїнських налаштованих кіл.

У формулюванні складових російської ідеології і суспільної практики, в колективній монографії «Заборонити рашизм» В. Огризком й іншими спів-авторами систематизовано вісім ключових ознак так званої «російської культурної парадигми», з-поміж яких:

- *національна виключність* російського народу, що проявляється в «обраності» та «месійності», намаганні нав'язати іншим народам своє бачення світу, цінностей, культури;
- *самоствердження* за рахунок поневолених народів і культур фальсифікацією історії, підміною сенсів, впровадженням на захоплених землях терору, знищенням носіїв історичної правди;

- *розпалення* міжнаціональних конфліктів обмеженням в доступі до освіти, заборонаю користуватися рідною мовою, нехтуванням національним самовираженням особистості як культурною цінністю [73].

Інша теза В. Огрізка у тім, що порівнюючи особливості в досягненні розвитку й соціального прогресу країнами з традиційною європейською ментальністю, з одного боку, а з іншого — росією, то для неї це стане крахом. Тут і є головний російський парадокс: «прагнення змінити Росію за демократичними лекалами невідворотно призведе до зміни її ціннісної основи. Демократична, правова, миролюбна держава не відповідає уявленням більшості росіян [72, с. 89]». Це дає дослідникові підстави ствердно відповісти на запитання щодо приреченості росії в її стратегічному баченні: «У сучасній авторитарно-агресивній Росії справді є тільки одна перспектива — деградувати політично та економічно, надалі бути глобальною загрозою, дестабілізувати демократичний світ, вести війни й організовувати провокації [72, с. 90]».

Схожого погляду А. Міносян, О. Варипаєв: «Несприйняття Росією європейського вибору українського народу, свідоме знищення усього, що пов'язано з його культурно-історичною спадщиною, етнічними характеристиками створили ситуацію запровадження практики позбавлення самостійності та незалежності одного народу з боку іншої держави шляхом силового втручання, що призвело до порушень загальнолюдських цінностей [68, с. 115]».

Як одну із парадигм рашизму, Л. Чупрій разом із співавторами визнають концепцію «руського міра». Теоретичні розробки, які інтелектуально підживляють російську інтелігенцію, військовий, поліцейський й зовнішньополітичний клас, відкидають загальнолюдські цінності і стандарти, закріплені міжнародним правом. Автор концепції (і. дугін) вважає, що Україна повинна бути анексована росією через відсутність геополітичного, культурного імпорту, загальнолюдської важливості та інших факторів [117, с. 215].

З питання реституції культурних цінностей, Н. Українець зазначає про те, що «це проблема не лише внутрішньодержавна, а й міжнародна. Вона є найгострішою для кожного постраждалого народу. Саме тому на кожній державі та її уряді лежить відповідальність за те, яку культурну спадщину вони передадуть майбутньому поколінню [109, с. 270]».

Наголошуючи на віднаходження спільних точок дотику в реалізації зовнішньої політики держави в постбіполярній системі міжнародних відносин, О. Ярошко, через призму дослідницької парадигми розгляду аспектів безпеки, виокремлює національні інтереси як поняття, яке поєднує так звану «сферальну безпеку» та зовнішньополітичні особливості. Поряд із національними інтересами, вона виділяє кластер національних цінностей,

характеризує його як ядро зовнішньої політики: «Національні цінності становлять духовне осердя нації і невід'ємну складову національних інтересів та цілей, відображають ідеали та сприяють задоволенню потреб суспільства й індивідів в існуючих міжнародних умовах, для втілення яких і покликана діяти сучасна держава [122, с. 470]». Структуруючи процес українського державотворення за сутністю й станом, науковиця звертає увагу на послідовність: «національна ідея — національний характер (ментальність) — національні цінності — національна ідентичність — національні інтереси — національна еліта», і висновок: «національна еліта» покликана стати провідником «національної ідеї» та артикулювати «національні інтереси», що саме в цих вузлових поняттях й відображаються існуючі процеси [122, с. 474].

Розмірковуючи над структуроутворювальними чинниками політики національної безпеки в гуманітарній сфері, такими як національні інтереси, національні цінності та національні цілі, П. Гай-Нижник виокремлює три підходи у визначенні завдань і цілей, що потребує відображення у відповідних концептуальних підходах та засадах. Це, 1) коли в основі лежить ієрархія національних інтересів і цілей; 2) орієнтування на формування ієрархії національних цінностей; 3) інтегрований підхід, найбільш оптимальний на думку дослідника, за якого увага акцентується на взаємозв'язку національних цінностей та інтересів, необхідності врахування їх взаємозумовленості [25, с. 9].

Оцінюючи через політико-психологічний вимір суспільну вагу трьох теперішніх поколінь у вітчизняному соціумі, С. Кульчицький і М. Міщенко виділяють найстарше покоління, яке, на відміну від російських однолітків, відійшло від цінностей тоталітаризму й закріпило європейський вектор розвитку країни, сприявши формуванню європейських світоглядних та моральних рис у наймолодшого з нинішніх поколінь [63, с. 231].

В умовах воєнного стану, контексті національної безпеки, окреслюючи сучасну парадигму конституційних цінностей й їх значення, Н. Камінська наголошує, що у цих обставинах «посилюється значущість таких ідей, ідеалів, як мир і безпека, свобода і суверенітет, людська гідність, права людини, солідарність, національна ідентичність, територіальна цілісність [46, с. 92]».

Тут можна додати висновки інших дослідників. Від О. Турченко — про загальнолюдські цінності в контексті їх розуміння через призму категорії «безпека»: у сучасних умовах відбувається зміна траєкторії безпеки, зокрема, переходом від традиційного сприйняття до розуміння цього поняття як складного процесу, в основі якого проблема забезпечення безпеки як загальнолюдської цінності. «Безпеку як загальнолюдську цінність

треба відносити до абсолютних цінностей, існування яких само собою є ціллю і які обумовлюють всі інші цінності [106, с. 42]».

За Ю. Шайгородським: «Рівень згуртованості суспільства, особливо на початковому етапі спротиву повномасштабному воєнному вторгненню, засвідчив усвідомлення українством цінності держави та її територіальної цілісності, цінності свободи й готовність захищати її зі зброєю в руках [120, с. 9]».

Як вважає Г. Зеленько: «За час великої війни в Україні сформувався своєрідний суспільний договір воєнного часу, який базується на розумінні складності ситуації, важливості вистояти у цій війні і цінності своєї країни. Однак суспільна неவிбагливість перших років війни має тенденцію до ослаблення, і надалі від влади очікують адекватних дій і з організації протидії ворогу, і розв'язання соціальних проблем [43, с. 66]».

Калакура О. акцентує на помітному зростанні у ставленні мешканців України до цінностей українського громадянства, належності до українського етносу, ідентифікації себе з українською культурною традицією [44, с. 168].

У цій відмінності поглядів вітчизняних дослідників, знаходимо спільні риси, які можемо до певної міри стисло узагальнити.

По-перше, за воєнного стану в Україні формується парадигма цінностей суспільства посиленням значущості конституційних атрибутів державності, згуртованістю навколо демократичних принципів, ідеалів миру і свободи, потребою збройного захисту суспільних надбань з часу незалежності, незворотністю проєвропейського та атлантичного вибору.

По-друге, поняття «безпека» набуває ознак загальнолюдської цінності, як базова й абсолютна категорія та основа для інших цінностей, актуальна для мультидоменних середовищ, публічного простору, зовнішньополітичного вектору держави та її внутрішньої політики.

По-третє, в контексті міжнародних зносин одне із важливих завдань держави, це повернення Україні культурних цінностей, примушення агресора до відшкодування за збитки від руйнування національних надбань.

По-четверте, сучасне розгортання парадигми цінностей базується на взаємозумовленості аксіологічних категорій і понять, таких, як «національна ідея», «національний характер», «національні цінності», «національна ідентичність», «національні інтереси», й закликано реалізуватися за посередництвом передусім національної еліти.

По-п'яте, пануюча в росії державна ідеологія, суспільна практика, загарбницька й агресивна політика по відношенню до інших держав, проведення інформаційно-психологічних спеціальних операцій (інших заходів впливу) та кампаній дезінформації проти розвинених країн неспростовно

доводить про існування та поглиблення світоглядного ціннісного розламу на осі авторитарні-демократичні режими.

Зі сторони експертного середовища, до прикладу, у спільному звіті Лабораторії цифрових судових досліджень при Атлантичній Раді США та фінської компанії «CheckFirst» під назвою «Пов'язана з росією мережа «Правда», що цитована Вікіпедією, багатомовними моделями ШІ та мережею X» [132] продемонстровано таке. Домени цієї мережі регулярно цитуються як джерела Вікіпедії, чат-ботів і меседжів X, а публікаційна активність із гіперпосиланнями на її домени зростає в геометричній прогресії з 24 лютого 2022 року. Таким способом, як стверджується, здійснюється навчання генеративних алгоритмів штучного інтелекту.

А саме, контент новинних порталів «Правди» присутній в генерованих відповідях чат-ботів ChatGPT (від OpenAI) та Gemini (від Google). Упродовж періоду кінець 2023 — початок 2025 років аналізом мов встановлено, що дезінформація найбільш поширеною була англійською мовою (~95 повідомлень), російською (~35), французькою (~20), іспанською (~6), німецькою (~3), польською (~3), іншими (~5). Аналіз контенту за повторюваними темами свідчить про переважаючу дезінформацію пов'язану з Україною (~65 повідомлень), неправдиві твердження про знаменитостей, публічних діячів (~25), політичну дезінформацію (~30), маніпульовані ЗМІ й підроблені зображення (~20), антинаївські наративи (~8).

Про взаємозв'язок між розвитком технології штучного інтелекту й впливом на глобальну інформаційну безпеку — явище, яке стає все більш актуальним — йдеться в дослідженні «Росія, штучний інтелект та майбутнє дезінформаційної війни» Королівського об'єднаного інституту оборонних і безпекових досліджень (Велика Британія) [194].

У документі, зокрема зазначається про активність російських акторів у вивченні можливостей інструментів ШІ для автоматизації і посилення контенту як нарративного засобу, як основи стратегічного активу. Поміж характеристик технології в російському експертному середовищі виокремлюють її здатність бути потужним засобом для маніпулювання інформацією, генерування переконливого контенту, посилення меседжів, приголомшення супротивників значним обсягом інформації. Проте в російських колах існує й стурбованість, що домінування Заходу над розвитком ШІ проявлятиметься в застосовуванні технології для підриву громадської думки в росії й її автономії, дестабілізації внутрішнього інформаційного середовища, стеження, дідфейків та алгоритмічної упередженості. В цілому, у висновках Інституту акцентується на тому, що набуває значного розвитку культура адаптації в російських мережах впливу, за якої штучний інтелект все частіше

розглядається як центральний компонент майбутніх інформаційних операцій. Також підкреслюється важливість не лише відстеження того, як штучний інтелект може застосовуватися російськими акторами в дезінформаційних заходах, але й розуміння, як він вже формує те, як ці актори мислять, спілкуються, позиціонують себе в мультидоменному середовищі.

Висновки до третього розділу

Керуючись положеннями концепції гібридної війни, фактор перспективи країни, як чинник, відіграє одну із ключових ролей пізнавальної, практичної та навчальної діяльності для публічної влади при оцінюванні, формулюванні і реалізації державної політики із забезпечення сталого розвитку системи державного управління, національної безпеки, інформаційно-психологічної безпеки, а також інших державоутворювальних компонентів. Його значущість особливо проявляється в реалізації зовнішньополітичного курсу, розвитку міжнародних зв'язків, позиціонуванні в системі міжнародних відносин, системі міжнародної безпеки. Від того, наскільки суголосні зовнішньополітичні устремління країн-партнерів чи союзників, настільки будуть результативними їх двосторонні і багатосторонні зовнішні зносини у парадигмі принципу об'єкт-об'єктної взаємодії при конструюванні зв'язків за широкого кола взаємних інтересів.

Визначальними ознаками концепту інформаційно-психологічної безпеки є наявність елементів і факторів, які зумовлюють її стан як окремої системи в координатах системи національної безпеки. У разі порушення їх оптимальної взаємодії, або втрати функціональності через деструктивний зовнішній інформаційно-психологічний вплив, під загрозою система державного управління, її управлінська ланка.

Першочергової уваги держави потребують чинники, які проявляються через дихотомію, зокрема соціальні конструкти «інформація — дезінформація», «інформаційно-психологічна безпека — інформаційно-психологічна небезпека» з метою розроблення відповідних заходів чи сценаріїв з протидії, упередження, нейтралізації керуючись насамперед принципом політичної доцільності. Що актуалізує модернізацію концептуальних підходів, вдосконалення доктрин, стратегій і державних програм щодо інформаційно-психологічної безпеки, з акцентуванням рівною мірою на інформаційному та психологічному компоненті.

Соціально-економічний розвиток і пов'язані з ним трансформаційні зміни хоча в цілому й сприяють розгортанню демократичного напрямку, проте його

утвердження великою мірою залежить від передусім ціннісних установок на самореалізацію індивіда, загальнолюдські, суспільні та національні цінності, а також якісних перетворень аксіологічних засад і ціннісних вимірів.

Це зумовлює потребу у новітніх підходах для осмислення, врахування та оцінювання наслідків трансформації світової і вітчизняної систем цінностей.

Одним із напрямів модернізації системи державного регулювання закликаний слугувати концепт інформаційно-психологічної безпеки. Адже ціннісні аспекти цього концепту безпосередньо торкаються аксіологічних основ розвитку особистості, суспільства, нації у контексті їх збереження та захисту від деструктивного зовнішнього тиску.

Розвиток парадигми цінностей для українського суспільства за сучасного стану соціальних трансформацій перебуває у залежності й від науково-технічного прогресу, зокрема технології штучного інтелекту. Оскільки застосування цієї технології віддзеркалюється не лише на технологічних чи технічних рішеннях, але стосується й змістовного наповнення виробленого продукту. Викликом також є активне впровадження росією можливостей ШІ як потужного засобу для фальсифікації історичних фактів і подій, створення антиукраїнських, антизахідних прокремлівських міфів й наративів у цифрових доменах та онлайн енциклопедичних ресурсах, як джерел для меседжів чат-ботів, багатомовних ШІ-моделей. Оскільки контент ШІ стає повсюдним, то його вплив поширюється на всі суспільні сфери. Такі аргументи формалізації чинників, фактора мультидоменного середовища в умовах світового гібридного протистояння, за яких розвивається нині технологія ШІ разом із системою цінностей, зумовлює діалектичне сприйняття їх взаємозв'язку. Доводить значення парадигми цінностей в цілому для науково-технічного розвитку, і технології штучного інтелекту зокрема.